

Мурзановська А. В.
старший викладач кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

На сьогоднішній день важливим є налагодження ефективної скоординованої роботи щодо обмеження економічного підґрунтя організованої злочинності та корупції, що знаходить свій прояв в усіх сферах державного управління, спричиняючи порушення прав, свобод і законних інтересів громадян, шляхом подолання кримінально-олігархічної моделі управління тіншовим сегментом ринку, перешкоджання потраплянню лідерів злочинних організацій до інститутів державної влади. Крім того, така робота необхідна щодо зниження високого рівня умисних вбивств, в т.ч. вчинених за замовленням, з використанням вогнепальної зброї та вибухівки; зниження загрози вичинювання організованими групами розбійних нападів, незаконних заволодінь автотранспортом, а також злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків тощо.

Серед причин низькоефективної протидії вказаним явищам, за експертними оцінками, як основні виокремлюють: відсутність системної та скоординованої роботи щодо ліквідації економічного підґрунтя організованої злочинності й корупції; низький організаційний рівень оперативно-розшукової діяльності; відсутність процесуальних механізмів реалізації Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (Див.: Цюприк І. В. Перспективи функціонування державного бюро розслідувань як суб'єкта боротьби з організованою злочинністю // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. — 2016. — № 2 (99). — С. 175-186).

Як зазначається в літературі, напрацьований у країнах Східної та Центральної Європи досвід виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з діяльністю організованих груп і злочинних організацій, слугує підтвердженням того, що в державі повинен функціонувати єдиний центральний орган виконавчої влади, уповноважений виявляти, розкривати й розслідувати найбільш небезпечні злочини та злочини, учинювані організованими злочинними угрупованнями в найбільш важливих для забезпечення національної безпеки сферах (Ларичев В. В. Система органів уголовного расследования США и Германии / В. В. Ларичев // Российский следователь. — 2003. —

№ 5. — С. 43—49. — С. 44). Саме тому прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань» (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794—VIII. URL: <http://zakon2.gada.gov.ua>) та створення Державного бюро розслідувань України (далі — ДБР) слід вважати одним із важливих кроків на шляху інституційного забезпечення протидії організованій злочинності в Україні.

З іншого боку, за слушним твердженням Л. І. Аркуші «вертикальна» підпорядкованість слідчих підрозділів усіх відомств та виділення їх у окреме відомство (ДБР) дозволить: забезпечити реальну процесуальну самостійність та незалежність слідчих; гарантувати дотримання прав і свобод, законних інтересів громадянина під час проведення досудового слідства; підвищити рівень довіри до правоохоронних органів, покращити взаємодію слідчих та працівників оперативних підрозділів різних відомств у виявленні та розслідуванні злочинів, в першу чергу, завдяки незалежності слідчих при прийнятті процесуальних рішень, створення спільних слідчо-оперативних груп, забезпечення виконання в повному обсязі спільних, узгоджених планів оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій, доручень слідчого тощо; значно покращити якість досудового слідства та інші результати роботи слідчих у боротьбі зі злочинністю; зміцнити професійне ядро слідчого апарату України, зупинити відтік досвідчених кадрів; унеможливити будь-які прояви посадових осіб місцевих органів влади та самоуправління вплинути на розслідування кримінальних проваджень, що на сьогодні є одним із актуальних питань з урахуванням заходів, які вживаються правоохоронними та іншими органами щодо протидії корупції; приблизити систему органів досудового слідства до міжнародних стандартів та стати значним фактором для подальшого його реформування (Аркуша Л. І. Система органів досудового слідства: питання реформування // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. — Одеса: Фенікс, 2014. — Т. 1. — С. 742—745. — URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/2629>).

Центр політико-правових реформ (ЦППР) та Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів (УМДПЛ) провели опитування експертів і громадськості щодо очікувань від ДБР (у межах проекту «Посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні демократичних реформ і якості державної влади», який фінансує Європейський Союз), де на питання *чим продиктоване утворення Державного бюро розслідувань* більшість експертів (56,8 %) пов'язали необхідність утворення ДБР з виконанням вимог Конституції України щодо обмеження функцій прокуратури, а також з підвищенням ефективності розслідувань зло-

чинів, вчинених високопосадовцями, правоохоронцями та судьями. (Результати опитування «Державне бюро розслідувань: пріоритети роботи». Авторський колектив (Банчук О., Крапивін Є., Малишев Б., Петраковський В.). — К. : Асоціація УМДПЛ, ЦППР, 2017. — С. 2. URL: <http://pravo.org.ua/img/books/files/1518525489zvut.pdf>). Як зазначають автори опитування, передання органами прокуратури функції досудового розслідування триває ще з 1995 року, коли Україна взяла на себе відповідне зобов'язання перед Радою Європи. Такий тривалий перехідний період був, зокрема, пов'язаний з відсутністю органу, який міг би розслідувати кримінальні справи, підслідні прокуратурі. Відтак, є досить очікуваним саме така найбільш поширена позиція експертів (Там само. — С. 2) з чим повністю можна погодитись.

Ще однією важливою проблемою є питання щодо визначення *яким підрозділам ДБР мають бути надані повноваження з проведення ОРД*. За результатами наведеного опитування майже 80 % експертів вказали, що по суті таку діяльність повинні мати право проводити всі підрозділи ДБР, які так чи інакше пов'язані з досудовим розслідуванням: підрозділи детективів, оперативно-технічні, оперативного документування, підрозділи внутрішнього контролю та власної безпеки. Тому можна погодитись з висновком, про необхідність використання працівниками ДБР всього спектру інструментів для розслідування злочинів, більш того, така позиція вже була вказана в літературі. Як зазначив І. В. Цюприк, ефективній роботі ДБР не сприятиме законодавча обмеженість його повноважень щодо здійснення ОРД. Таке очевидне звуження функціонального спрямування оперативних підрозділів суттєво обмежує можливості негласної роботи, адже підрозділи внутрішньої безпеки та забезпечення особистої безпеки здебільшого забезпечують безпеку самих працівників ДБР. Проте специфіка розслідуваних органом справ та інших напрямів діяльності у переліку покладених на ДБР завдань (ст. 6 Закону «Про ДБР») об'єктивно потребує створення у складі ДБР оперативних підрозділів іншого функціонального спрямування (Цюприк І. В. Вказ. праця. — С. 184). Таким чином, враховуючи, що згідно з Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» повноваження з проведення ОРД мають виключно підрозділи внутрішньої безпеки та забезпечення особистої безпеки ДБР, необхідно внести відповідні зміни, передбачивши таке право для всіх підрозділів ДБР.

Ще однією проблемою щодо визначення шляхів підвищення ефективності досудового розслідування підрозділами ДБР є питання *чи варто надати ДБР повноваження самостійно знімати інформацію з каналів зв'язку*. 57,1 % респондентів наведеного опитування зазначили, що ДБР повинно беззаперечно мати технічні можливості здійснювати негласне зняття інформації з каналів зв'язку, адже у полі уваги ДБР перебувають правоохоронці, що вчинили або збираються вчини-

ти злочин. Відтак делегування технічного процесу зняття інформації у таких кримінальних провадженнях призведе до зниження ефективності діяльності ДБР та до конфліктів між ДБР та органами, які мають зазначену технічну можливість (Національна поліція та СБУ). Питання вкрай актуальне в контексті дискусій щодо «прослуховування для НАБУ», яке не має можливості самостійного зняття інформації з каналів зв'язку та вимушено звертатись до СБУ (Див.: Результати опитування. — С. 6). Важливим з цього приводу є зауваження авторів наведеного опитування, що, якщо експерти вважають, що надання повноважень з самостійного зняття інформації з каналів зв'язку це правильний шлях з огляду на проблеми між НАБУ та СБУ, то громадськість має дещо іншу думку. Так, 52,6 % респондентів зауважили, що ДБР має робити це виключно з НАБУ (Результати опитування. — С. 6). В зв'язку з чим, цілком можна погодитись з висновком, що, громадськість не завжди чітко розріняє *концептуальну різницю* між НАБУ та ДБР та сприймає останній як ще один правоохоронний орган, який має боротися з корупцією серед високопосадовців.

Одним із проблемних питань щодо підвищення ефективності проведення досудового розслідування є питання, яке також було предметом дослідження, а саме: *«Чи доцільне розділення функцій досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності в ДБР (детективи чи слідчо-оперативні підрозділи)?»*. Більшість експертів підтримало об'єднання функцій досудового розслідування та ОРД, тобто концепцію детектива як єдиної особи, яка відповідає за кримінальне провадження від початку і до кінця. Як зазначають автори, це твердження є в руслі сучасних підходів до реформування органів правопорядку, в яких пропагується ідея відходу від зазначеного штучного поділу, який виник ще за радянських часів, до моделі детектива, який у своїй діяльності поєднає обидві функції (Результати опитування «Державне бюро розслідувань: пріоритети роботи». — С. 5-6). Слід зазначити, що зараз крім НАБУ, де існують детективи, також запущено пілотні проекти з їх запровадження в органах досудового розслідування Національної поліції України, які вже діють у 8 областях. Як зазначають М. Погорецький та О. Старенький, така практика є поширеною майже у всіх західних країнах і виправдала себе впродовж століть. При цьому законодавство західних країн, на відміну від українського, не відокремлює від кримінально-процесуальної діяльності ОРД з відповідними формам, коли окремі негласні заходи здійснюються не особисто детективи, а спеціально уповноважені підрозділи та особи, які мають для цього спеціальні підготовку, навички та засоби (Див.: Погорецький М., Старенький О. Чи є життя без ДБР? Намагання органів прокуратури провести досудове розслідування в обхід ч. 4 ст. 216 КПК роблять докази недопустимими // Закон і бізнес. — 21 (1371). —

26.05. — 01.06.2018). Тому, слушним є висновок, що слідчих та оперативних працівників органів ДБР потрібно замінити на детективів, поєднавши в їх особі повноваження щодо проведення ОРД та досудового розслідування, що має забезпечити ефективність діяльності ДБР як органу досудового розслідування.

Рогальська В. В.

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Законодавець в ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» визначив основні завдання Державного бюро розслідування (далі — ДБР), що полягають у запобіганні, виявленні, припиненні, розкритті і розслідуванні злочинів (Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/794-19>), тобто той результат, для досягнення якого створений зазначений орган. Відповідальними за реалізацією цих завдань виступають суб'єкти, які діють у складі ДБР, а саме: слідчі, оперативні та інші підрозділи. Проте, у вищезазначеній статті, завдання для працівників ДБР щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування визначені не для усіх злочинів, а лише тих, які віднесені до підслідності ДБР.

Підслідність кримінальних проваджень — це сукупність встановлених законом юридичних ознак кримінального провадження, відповідно до яких вона належить до відання певного органу досудового розслідування. Розрізняють наступні види підслідності: предметна (родова), персональна або спеціальна, за зв'язком кримінальних проваджень та територіальна (Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Особлива частина) / Хабло О. Ю., Степанов О. С., Климчук М. П. та ін. — К.: НАВС, 2012. — 200 с.).

Підслідність ДБР визначається ст. 5 Законом України «Про Державне бюро розслідувань» і ст. 216 КПК України та передбачає два види підслідності: предметну та персональну.